

Psikanalitik Edebiyat Kuramı Çerçevesinde *Çamlıca'daki Eniştemiz* Romanı

İbrahim Öztürkçü*

Öz

Sigmund Freud'un teorilerine dayanan psikanaliz, bilinçdışı fantazmaları esas alan disiplinlerarası bir dilim dalıdır. Bireyin ruh sağlığını, bilinç ve bilinçdışı düzeyinde zihinsel süreçlerini inceleyen bu psikoterapi yöntemi, bazı semptomlardan yola çıkarak yazara ve eserine dair yeni yaklaşımlar sergilemeyi amaçlar. Dünya edebiyatlarında da örnekleri görünen psikanalitik sanat ve edebiyat eleştirisi, son yıllarda ülkemizde önemli bir araştırma sahası hâline gelmiştir. Türk edebiyatında daha önce birçok şair ve yazarın eserlerine uygulanan bu edebiyat kuramına Abdülhak Şinasi Hisar'ın eserleri de ideal bir örnek niteliğindedir. Yazarın psiko-biyografisindeki yalnızlığı, kendisini toplumdan, dost çevresinden soyutlayan tavrı, neredeyse tüm hayatına hâkim olan mikrop hastalığı korkusu, teşrifat ve nezaket düşkünlüğü, evlilik/kadın fobisi, yemek konusundaki aşırı titizliği gibi birçok unsur, yazarın başta *Çamlıca'daki Eniştemiz* olmak üzere diğer romanlarına sirayet etmiş psikolojik bulgulardır. Bir kısmı, fobik ve depresif noktalara varan bu takıntılara yazarın roman kahramanlarından Hacı Vamık Efendi'de belirgin bir şekilde rastlarız. Bu çalışmada öncelikle psikanalitik edebiyat kuramının uygulama biçimleri ve çeşitleri hakkında bilgi verilerek teorik çerçeve belirlenecektir. Ardından *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanındaki psikolojik bulgulardan, dostlarının ve tanıkların

* Dr., İstanbul/Türkiye, ibrahimozturkcui1980@gmail.com, orcid.org/0000-0001-9545-9786.

beyanatlarından yola çıkarak yazarın bazı tuhaf huylarının eserine ve roman kahramanına yansıma şekilleri psikanalitik açıdan tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Psikanaliz, edebiyat kuramı, roman, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, Abdülhak Şinasi Hisar.

The Novel in *Çamlıca'daki Eniştemiz* within Framework of Psychoanalytic Literary Theory

Abstract

Psychoanalysis is an interdisciplinary branch of science based on Sigmund Freud's theories and subconscious fantasies. Psychoanalytic art and literary criticism, examples of which can be seen in world literature, has become an important field of research in our country in recent years. The works of Abdülhak Şinasi Hisar are ideal examples of this literary theory applied to the works of many poets and writers in Turkish literature. These obsessions, some of which reach phobic and depressive points, are clearly encountered in Hacı Vamık Efendi, one of the heroes novels. In this study, the psychological state of Abdülhak Şinasi Hisar will be examined based on the statements of his friends and witnesses and the ways in which some of his strange habits are reflected in the novel *Çamlıca'daki Eniştemiz* will be analyzed. In this study, the theoretical framework will be determined by providing information about the application forms and types of psychoanalytic literary theory. In addition, based on the findings in the novel *Çamlıca'daki Eniştemiz* and the statements of the authors' friends and witnesses, the reflection of some strange habits on the work and the hero of the novel is analyzed from a psychoanalytical perspective.

Keywords: Psychoanalysis, literary theory, novel, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, Abdülhak Şinasi Hisar.

Giriş

Psikanalitik Edebiyat Kuramı ve Uygulama Biçimleri

Sigmund Freud'un (1856-1939) bilinçdışı fantezi ve rüyalarla temellendirdiği psikanalitik edebiyat kuramı/eleştirisi, yazar ve eseri arasındaki psikolojik bulguları ve bağlantıları inceleyen bir bilim dalıdır. Psikanalizin merkezinde “bilinçdışı” vardır. Freud'un keşfi onu yeniden tanımlaması ve sistematik bir şekilde psikolojik teorinin kalbine yerleştirerek yeniden kurmasıdır.¹ Freud, bilinci biyolojik bir işlev ve önemli bir kazanç olarak görür.² Onun geliştirdiği teorilere göre bir insandaki ruhsal süreçlerin tutarlı bir örgütlenişi vardır ve bu örgütlenme onun “ben”ini teşkil eder. Bilinç de ben'e bağlı olup ona ait tüm süreçler üzerinde denetim uygulayan ruhsal bir yapı mevcuttur. Kişinin ben'inden doğan baskılar yoluyla bir yana atılmış eğilimler ruhsal çözümlemenin temel kaynağıdır. Freud, psikanalizde bilinç ve bilinçaltını temel varsayım olarak belirler ve bu varsayım, ruhsal yaşamdaki patolojik süreçleri anlamaya ve onları bilimin çerçevesi içerisinde düzenlemeye imkân tanır.³ Ancak bazı araştırmacılar Freud'un geliştirdiği teorilere daha mesafeli yaklaşmaktadır. Bu itibarla tamamen yorumbilimsel bir disiplin, tarihsel, dilbilimsel ve felsefi bir alan sayılan psikanaliz, aynı zamanda tartışmaların odağındaki bir bilim dalıdır.⁴

20. yüzyılın etkin edebiyat akımı olan “yeni eleştiricilik”, edebiyat yapıtını yazarından bağımsız, kendisiyle başlayıp sona eren, tamamlanmış bir nesne olarak görür ve eserin kavranması için sanatçının anlaşılması gerektiği yolundaki görüşleri geçersiz sayar. Buna karşılık, sanatkârın iç dünyasının bilinmesinin, eserin anlaşılması açısından taşıdığı önem inkâr edilemez bir gerçektir. Çağdaş eleştiri kuramları, yazarın yanı sıra okuyucuyu da yapıtın bir unsuru olarak algılar, eseri kendi başına bir nesne olmaktan çok, bu iki özel varlık arasındaki alışverişin gerçekleştiği alan olarak değerlendirir.⁵

Psikanaliz (ruh çözümü) kuramları sayesinde *psiko-biyografi*⁶ denilen ve sanatçının yaşam öyküsünün hem biyografik verilerden hem de ürettiği

1 Erdoğan Özmen, *Psikanalizin Serüveni ve Çağrısı*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003, s. 100-109.

2 Freud, *Psikanaliz ve Uygulama*, çev. Muammer Sencer, İstanbul, Say Yayınları, 1995, s. 148.

3 Sigmund Freud, *Metapsikoloji*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınevi, 2000, s. 255-259.

4 Bu tartışmaların seyrine dair bkz. Peter L. Rudnytsky, *Psikanalizi Okumak (Freud-Rank-Ferenczi-Grodeck)*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2010, s. 233 vd.

5 Geniş bilgi için bkz. Oğuz Cebeci, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul, İthaki Yayınları, 2004, s. 7-8.

6 *Psiko-biyografi*, sanatçının yaşamı üzerine spekülâtif tartışmalara da yol açtığı için zaman zaman eleştirilmiştir. Bkz. Cebeci, *a.g.e.*, s. 8.

yapıtlardan yola çıkarak yeniden kurgulanmasını, ayrıca bu kurgudan yararlanılarak eserlerinin tekrar yorumlanmasını öngören araştırma yöntemi gelişmiştir. Freud'un Leonardo da Vinci üzerine yaptığı çalışma bu türün ilk örneği niteliğindedir.⁷ Bir yazarın tüm eserlerinin psikanalitik eleştiriye tabi tutulduğu ilk çalışma ise Marie Bonaparte tarafından yazılan *The Life and Works of Edgar Allan Poe*'dur (*A Psycho-Analytic Interpretation*).⁸ Bu incelemede yazar, Poe'nun psiko-biyografik yaşam öyküsünü verir, şiir ve öykülerini yaşamındaki olayların ışığında yorumlar. Bonaparte, araştırmasında Poe'nun eserlerini edebî eserden çok semptomlar olarak ele alır ve içeriklerini doğrudan enfantil (çocuksu) fantezilere indirger.⁹ Bu tarz bir incelemenin ilk örneklerinden biri olan Shakespeare'in *Richard III* (1916) oyunundaki monolog incelemesinde Freud, psikanaliz vasıtasıyla bir esere yaklaşmasının ipuçlarını bize verir. Buna göre sanatçı, kahramanına karşı sempati duymamızı sağlayacak gizli bir arka planla okuyucuyu eserine çeker. Böylece kahramanla okuyucu arasında kurulacak bir anlayış ve yaşantı birliği oluşur. Kahraman, söylemek istediklerini yalnız imalarla geçiştirirken bu imaları genişletip açma işi okuyucuya kalır. Sanatkârın ustalığı da burada devreye girer: Yazar, ince bir hünerle kahramanın davranışının temelinde yatan nedenleri boşboğazlığa kaçarak uluorta ortaya dökmesine engel olur. Böylece usta bir sanatkâr, okuyucuyu yapıtında dile getirdiği nedenleri bütünlemeye zorlar, onun zihin etkinliğini oyalar, eleştirel düşünceye saptırmaktan kendisini alıkoyar ve onu kahramanla özdeşleşme içinde tutar. Acemi bir yazar ise söyleyeceklerinin tümünü/bilinci, gereksiz bir dışavurumla göz önüne serer ki bu durumda, okuyucunun özgür ve soğuk düşünce dünyasının duvarlarına çarpmak kaçınılmaz olur. Çünkü Freud'a göre okuru metne çekme illüzyonu, birtakım akıl oyunlarını gerekli kılar ve bu gizem okuyucuda istenilen yoğunlaşmayı sağlar.¹⁰

Günümüzde psikanalitik sanat-edebiyat eleştirisini inceleyen Oğuz Cebeci, kurama benlik ve nesne ilişkileri ekollerinin hâkim olduğu görüşündedir. Bu çerçevede yazarın yapıtta ne ölçüde mevcut bulunduğu sorusunun cevabını arayan Cebeci'ye göre metinde tekrarlanan temalar, fantezilerdeki kişisel unsurlar,

7 Freud'un 1910 yılında Leonardo Da Vinci'nin bir çocukluk anısı üzerine yaptığı psikanalitik tahlil için bkz. Sigmund Ferud, *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, çev. Kamuran Şipal, İstanbul, YKY, 1995, s. 11-99.

8 Marie Bonaparte, *The Life and Works of Edgar Allan Poe (A Psycho-Analytic Interpretation)*, London, Imago Publishing, 1949, 749 s.

9 Mustafa Yılmazer, "Topoğrafik Okyanuslardan Masallar: Freud, Jung, Psikanaliz ve Edebiyat", *Toplum ve Bilim*, sayı 70, Güz 1996, s. 235.

10 Ferud, *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, s. 177-180.

karakterlere ait ve kullanılan dilin retorığıne ilişkin özellikler, *metindeki kişisel unsurlar* olarak değerdendirilebilir. Yazarın, yaratıcı süreç esnasında kendisine ait savunma stratejilerini eserine yansıtmasını tespit etmek kuramın hareket noktasıdır. Sanatkâr, çeşitli eğilimlerinin alternatif (iyi ve kötü) sonuçlarını, hem kendisine hem de başkalarına göstererek iç çatışmalarını çözmeye çalışır ve hâlihazırda kullandığı çözümü yapıtı aracılığıyla desteklemeyi hedefler. Kendisinininkine benzeyen stratejileri olan karakterleri olumlu bir açıdan ele alırken kendisine ait baskılanmış yöntemleri kullananları alaya alır. Retorik olarak, kendi egemen stratejilerini kullanan karakterlerin özellik, tutum ve değerlerini onaylayan bir dil kullanır. Yapıtın kurgusu, genel olarak yazarın fantezilerinin büyüsel bir yolla gerçekleşmesini amaçlayan özellikler taşır; bu arada baskılanmış stratejiler, kullanıldıkları zaman felakete yol açacak şeyler olarak gösterilir. Yazar, bir taraftan da alternatif eğilimleri ve olanakları göstermekten uzak durmaz. Bu nedenle yapıtın içinde çelişkili unsurların bulunması kaçınılmazdır. Ayrıca yazarın oluşturduğu çözümler zaman içinde değışebilir ve karakterler arasındaki ilişkiler de buna göre farklılık gösterir.¹¹ Bütün bu veriler ışığında psikanaliz, sanatın nasıl doğduğuna, sanatçının niçin, nasıl eser yazdığına dair konuları sanat eleştirisinin yardımıyla inceler. Bir edebî eserdeki bütün psikolojik unsurlar, psikanaliz yönteminin temelini oluşturduğundan onları araştırmayı, sınırları içine almayı ihmal etmez.¹²

Psikanalitik eleştiride amaç, eserin kökeninde bulunan ve zihinsel hayat için özel veri olan fantezinin keşfedilmesidir. Bu cinsten fanteziler bilinçdışı, çocuksu ve duygusal anlamla yüklü oldukları için bunların keşfi ancak psikanaliz yoluyla mümkün olabilir. Psikanalizin açığa çıkardığı fantezi, kişinin yaşam öyküsünde çok derin köklere sahip bir durumdan kaynaklanır.¹³ Edip Cansever'in şiirlerini psikanalitik açıdan inceleyen Mustafa Karabulut, kuramın şair ve yazarların kişilik ve eserlerine uygulanma biçimlerini, “Sanatçıdan Esere”, “Eserden Sanatçıya”, “Esere Yönelik” olmak üzere üç şekilde tasnif eder. Sanatçıdan esere psikanalitik kuramı, sanat eserlerinin açıklanmasında yazarın çocukluk ve gençlik dönemlerini, eğitimi, çevresini, arkadaşlarını, ruhsal durumunu, bilinçaltını, patolojisini, cinsel yapısını ve tercihlerini vb. unsurları merkeze alarak incelemelerde bulunur. Bu eleştiriyi kullananlara göre yazarın eseri psikanaliz tedavisindeki bir hastanın sözleri gibi ele alınabilir. O zaman yazarın gizli isteklerini, cinsel eğilimlerini, bilinçaltı dünyasını araştırıp ortaya dökmek

11 Cebeci, *a.g.e.*, s. 175-178.

12 Ahmet Sarı, *Psikanaliz ve Edebiyat*, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınları, 2008, s. 66, 72.

13 Cebeci, *a.g.e.*, s. 180, 186.

için eserini incelemek mübah olur.¹⁴ Eserden sanatçıya psikanalitik kuramında eserden hareketle sanatçının karakter ve kişiliğinin ortaya konulması amaçlanır. Bazı araştırmacıların *Huzur* romanında Mümtaz'la Tanpınar'ı, İhsan'la Yahya Kemal'i aynileştirmesi veya *Dokuzuncu Hariciye Koşuşu*'ndaki hasta çocuğun Peyami Safa ile birçok ortak özelliğinin bulunması bu türün örneklerindedir.¹⁵ Esere yönelik psikanalitik kuramında ise edebî eserdeki patolojik karakterler ruh çözümlemesi bağlamında ele alınır ki Türk edebiyatında şair ve yazarlardan bu türden bir psikanalitik incelemeye yatkın birçok sanatkâr bulunmaktadır.¹⁶

Beyin fonksiyonları ve sinir sistemi üzerinden hafızanın bilişsel süreçlerini inceleyen nörobilim çalışmaları, bir taraftan psikoloji ve psikanaliz çalışmalarına hız kazandırırken diğer taraftan bu bilimlerin sanat ve edebiyata katkısını irdeleyen birçok çalışmanın da önünü açmıştır. Makalemizde disiplinlerarası bir bakış açısıyla “Sanatçıdan Esere”, “Eserden Sanatçıya” psikanalitik edebiyat kuramı çerçevesinde Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanı incelenecek, bu bağlamda yazarın hayatı, eğilimleri, karakteri, tercihleri ile eserindeki kahramanı arasındaki bağı gösteren psikolojik bazı saptamalar gözler önüne serilecektir.

Yazarın Hayatı Eserine Dâhil Midir?

Abdülhak Şinasi Hisar (1887-1963), özellikle Rumelihisarı, Çamlıca, Büyükkada, Boğaziçi ve İstanbul'un tarihî ve tabiat güzellikleri yanında mazinin kayda değer tiplerini roman, hatıra, biyografi ve tenkit türündeki eserlerine yansıtan Cumhuriyet devrinin önemli yazarlarından biridir. O, ömrü boyunca “mazinin derin hasreti içinde” yaşamış ve bu itibarla edebiyat tarihimizde kendisine özgün bir yer edinmiştir.¹⁷ Hisar'ın hayatına bütüncül bir gözle bakıldığında bireysel psikolojisine dair bazı bulguların eserlerinde, özellikle de *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanında belirgin bir şekilde mevcut olduğu görülür. Bu belirtilere ilk dikkatleri çeken Mustafa Şekip Tunç'tur. 1941 yılında *Fahim Bey ve Biz* romanının neşri dolayısıyla bir etüt neşreden Tunç, Fahim Bey ile Abdülhak Şinasi Hisar'ın daima birbirlerini tedai ettireceğini, zamanla Hisar denilince Fahim Bey'in hatırlanacağını ileri sürer. Tunç'a göre eserde yaratılan

14 Mustafa Karabulut, *Edip Cansever Şiiri: Psikanalitik Bir İnceleme*, Ankara, Öncü Kitap, 2013, s. 80-83.

15 Karabulut, *a.g.e.*, s. 85-86.

16 Bu bağlamda tespit edilen isimler ve bazı yazarların eserlerine dair incelemeler için bkz. Karabulut, *a.g.e.*, s. 86-87. Ayrıca bkz. Sarı, *a.g.e.*, s. 79-154.

17 Ayrıntılı biyografisi için bkz. Abdullah Uçman, “Abdülhak Şinasi Hisar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cild 18, İstanbul, TDV Yayınları, 2010, s. 129-131.

Fahim Bey tipinin tespit ve tahlili üzerinde yürütülen tahmin ve takdirlerin kısırlılığını Abdülhak Şinasi Hisar'a o kadar bağılıdır ki bunları birbirinden ayırmak neredeyse mümkün değildir. Eserle müessir arasında bulunan daimî çözülmez bağılılığı da göz önünde bulunduran Tunç, Fahim Bey'i edebiyatımızda "bir dünya görüşü ile kaynaşmış ilk roman kahramanı" olarak nitelendirir. Tunç'un felsefi açıdan işaret ettiği diğer nokta ise bu romanın, Bergson felsefesinin ve ruhiyatının edebiyatımızdaki yansımalarını kuvvetle duyuran ilk eser olmasıdır. Buna ek olarak Mustafa Şekip, *Fahim Bey ve Biz* romanını, gerek üslup gerek anlayış itibarıyla daha çok psikolojik müsamahalı, insan ruhuna çok daha yakın ve nüfuzlu bir çıkışın başlangıcı kabul eder.¹⁸

Şekip Tunç'tan sonra Abdülhak Şinasi Hisar ile roman kahramanlarının ruhsal yakınlığına Yaşar Nabi Nayır da işaret eder. 1966 yılında *Fahim Bey ve Biz* kitabına önsöz yazan Yaşar Nabi, kimi yazarların eserlerinde kişiliği ile ilgili hiçbir bağlantı bulunmamasına, bilimsel metotla, gözlem ve araştırmalarına dayanarak çevresindeki insanları roman çerçevesi içinde inceleyen Emile Zola'yı örnek verir. Buna karşın Proust gibi bütün ömrünü kendini dinlemek ve geçmiş zamanlarını yeniden yaşamakla geçiren bir sanatçının eseri ile kişiliği arasında ihmal edilemeyecek sıkı bir bağ vardır. Zola'nın eserinden tat almak için hayatını bilme zorunluğu yoktur. Fakat Proust'un eserini daha iyi kavramak ve derinliğinde gizli kalmış noktaları gün ışığına çıkarabilmek için sanatçının kişiliği, ruh dünyası, kısaca bütün hayatı geniş ölçüde okuyucuya kılavuzluk yapabilir. Bu örnekler ışığında Yaşar Nabi, Abdülhak Şinasi Hisar'ı da bu türden bir yazar kategorisine dâhil eder. Çünkü Proust ile Hisar arasında büyük bir ruh yakınlığı, zevk benzerliği, yaşayışlarında olduğu kadar sanat anlayışlarında da dikkate değer bir paralellik göze çarpar. Hisar'ın Proust hayranlığı da bundan ileri gelir.¹⁹ Sermet Sami Uysal ise Hisar'ın eserlerinde çoğunlukla geçmiş zamandan bahsettiği için Proust'un etkisi altında kaldığı "klişesi"ne temkinli yaklaşır. Uysal'a göre Proust, şekil açısından değil ama ruh bakımından tıpkı Maurice Barrés gibi Hisar'a ışık tutmuştur. Her iki yazarın ortak tarafı, şuurun derinliklerine inerek orada sezdiklerini okuyucuya anlatma metodunu kullanmalarıdır. Buna ek olarak insanın belirli zaman dilimindeki yaşayış, çöküş ve davranışlarını psikolojik ve felsefi bir perspektifle okura sunarak insan ile eşya arasındaki dinamik ilgiyi

18 Prof. M. Şekip Tunç, "Abdülhak Şinasi Hisar ve Fahim Bey", *Cumhuriyet*, sayı 6205, 24 İkinciteşrin 1941, s. 2.

19 Yaşar Nabi Nayır, "Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine", *Fahim Bey ve Biz*, İstanbul, Varlık Yayınları, 1966, s. 6-7.

yansıtmışlardır.²⁰ Sermet Sami, Hisar'ın *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanındaki bir cümlesi ile Alphonse Daudet'in *M. Seguin'in Keçisi* hikâyesinde geçen ifadeler arasında bağlantı kurarak bir şuuraltı-anı (reminiscence) olabileceğini öne sürmüş ve iki yazarın tabiata bakışındaki benzerliğin izlerini yakalamıştır.²¹

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Psikolojisine Yakından Bakmak

Abdülhak Şinasi Hisar'ın *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanındaki psikolojik bulgulardan önce hayatına sirayet eden birtakım ruhî ve sinirsel buhranlarına yakından bakmak gerekir. Onun Ankara ve İstanbul'da geçirdiği iki buhran, maddi ve manevi rahatsızlıklarının kaynağını teşkil eder. Hisar, Balkan Antantı feshedilip bürosu da kapandıktan sonra bir süre Dışişleri Bakanlığında yüksek aylıklı bir müşavirlikte çalışır, kendisini her zaman himaye etmiş olan Hasan Saka'nın kurumdan ayrılmasından sonra dolgun maaşlı bir iki idare meclisi üyeliği ile 1948 yılında İstanbul'a gelerek Gümüşsuyu'nda geniş pencereleri Boğaz'a bakan güzel bir apartmana yerleşir. Amacı da bütün zamanını edebiyata ayırarak tasarladığı çeşitli eserleri vücuda getirmektir. Ancak İstanbul'a gelişinden kısa bir süre sonra, Ankara'dakine benzer, fakat ondan daha aşırı ve sarsıcı bir hastalığa yakalanır. Şiddetli bir krizi netice veren söz konusu hastalık, her zaman kendisini rahatsız eden tansiyon ve damar sertliği problemlerinin bir sonucudur. Bu ağır kriz, yakın dostu ve doktoru Nihat Reşat Belger'in bütün gayretine rağmen dimağında derin izler bırakır. Yaşar Nabi'ye göre o tarihten itibaren Hisar'ın düşünme melekesi ile kelime hafızası bir daha eskisi gibi olmamıştır. Doğru dürüst ve dört başı mamur cümleler kurmakta çok güçlük çektiği için de -pek hoşlanmamasına rağmen- son yıllarında yazı hayatında daima bir yardımcıya ihtiyaç duyar, özel bir kâtiple çalışmak zorunda kalır. Yaşar Nabi'nin tavsiyesiyle bir ara pek uysal bir mizaca sahip ve Hisar'ı çok seven Ziya Osman Saba bu işi üzerine alır²², hastalığı kendisini evinden çıkamayacak hâle getirinceye kadar da bu görevine devam eder. Üslupçu bir yazar için büyük bir talihsizlik sayılabilecek bu durum karşısındaki tek teselli, o zamana kadar kayda değer birtakım eserler vermiş olmasıdır. Sonraki süreç, ancak eski yazdıklarını tamamlamak, bir de dergi sayfalarında dağınık hâlde kalmış yazılarını pek az ilavelerle derleyip kitap hâline getirmekten öteye

20 Sermet Sami Uysal, *Abdülhak Şinasi Hisar (Hayatı, San'atı, Eserleri, En Seçme Parçaları ve Edebiyatçılarımızın Hakkındaki Yazıları)*, İstanbul, Sermet Matbaası, 1961, s. 44.

21 Uysal, *a.g.e.*, s. 44-45.

22 Şükran Kurdakul da anılarında Hisar'ın iki yıl boyunca kitaplarına yardım ettiğini yazmaktadır. Bkz. Şükran Kurdakul, *Cezaevinden Babiali'ye Babiali'den TİP'e Anılar*, İstanbul, Evrensel Basım Yayın, 2003, s. 83.

geçmez. Nitekim ölümünden bir ay önce basılmış olan *Ahmet Haşim* kitabı²³ da büyük bir kısmını *Varlık*'ta neşrettiği yazılarından ibarettir.²⁴

Abdülhak Şinasi Hisar'ın karakter analizinde dikkat çeken birtakım hususiyetler vardır ki bunlar, yazarın eserine de tesir eden psikolojik faktörlerdir. Eserleri gibi kişiliği de benzerine az rastlanan özellikler taşıyan Hisar'ın psikolojisindeki ilk dikkat çekici nokta, her yanı ile eski bir İstanbul beyefendisi olmasıdır. Yazarın çocukluğu herkese nasip olmayan bir saadet içinde geçmiştir. Türk tarihinin en sakin devrinde Büyükada ve Çamlıca'da zengin bir muhitte hayata gözlerini açmıştır. Mehmet Kaplan'a göre bu yıllardan ruhunda o kadar zengin intibalar kalmıştır ki eserlerinde o demleri anlata anlata bitiremez.²⁵ Bu tarihî ve kültürel birikimin bir tezahürü olarak teşrifat ve nezaket merakı onda aşırılığa varan bir derecededir. Çünkü her şeyden önce o, soylu bir aileden gelir, yazarlığı da olan aydın ve zengin bir babanın itinalı terbiyesi ile büyür, zamanının en yüksek eğitim ocağı olan Mekteb-i Sultanî'de (Galatasaray Lisesi) okur, Siyasî İlimler tahsiline gittiği Paris'te uzun yıllar Fransız edebiyatıyla yoğrulmuş bir muhitte bilgisini ve kültürünü artırır, yurda Fransız hayranlığı ile döner. Gerek ailesinden kalan serveti, gerekse hiçbir zaman fazla vaktini almamış sinekür (sinécure)²⁶ türünden görevleri sayesinde refahlı, rahat ve mazbut bir hayat sürer, eserlerini istediği kadar geniş bir zamanda, özenerek meydana getirme imkânını bulur.²⁷ Necip Fazıl hatıralarında son derece nazik bir kişiliğe sahip Hisar'ın bütün marazî hâllerine denk bir gülünç nezaketi olduğunu, dolayısıyla bunun bir hastalık hâlini aldığını ileri sürer. Şiirlerinde sevgiliye “siz” diye hitap edişini, “saygı üstü bir sevgi edasını” karşılayan “sen” ile “siz” arasındaki farkı anlamadığına bir delil olarak zikreder. Hisar'ın bu nezaket takıntısı zamanla şair ve yazarlar arasında bir dedikodu malzemesine dönüşür. Nitekim Paris'te buldukları sırada Sen Nehri'nden bahsedilirken kelimeyi değiştirmeyen Abdülhak Şinasi Hisar'a Süleyman Nazif'in “Ona Sen Nehri değil, Siz nehri derler!” hitabı bu dedikodulu nüktelerin en meşhurdur.²⁸ Bu tarihlerde edebiyatçılar arasında Hisar için verilen hüküm, “birtakım ruhî kamaşmalar içinde dünya muhasebesine

23 Kitabın yeni baskısı için bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *Ahmet Haşim Şiiri ve Hayatı*, İstanbul, YKY Yayınları, 2006, 132 s.

24 Nayır, “Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine”, s. 20; Yaşar Nabi, “Abdülhak Şinasi Hisar”, *Varlık*, sayı 598, 15 Mayıs 1963, s. 3.

25 Mehmet Kaplan, *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1978, s. 155.

26 Sinekür, hizmet gerektirmeyen, sorumluluğu az veya olmayan makam, “gel keyfim gel” tarzında bir hayatı karşılamaktadır.

27 Yaşar Nabi, “Abdülhak Şinasi Hisar”, s. 3.

28 Necip Fazıl Kısakürek, *Bâbüâli*, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1985, s. 145.

yanaşmadığı ve bundan ötürü münekkittteki kumaş örgüsüne uymadığı, yalnız sun'î ipekliye benzer bir bünye" taşıdığıdır.²⁹

Abdülhak Şinasi Hisar'ın Yalnızlığı ve Melankolik Kişiliği

Birçok insana göre konforlu bir ortamda doğup büyüyen Abdülhak Şinasi Hisar'ın diğer bir talihsizliği ve psikolojisinin asıl zayıf tarafı yalnızlığıdır. Dostlarının üzerinde hemfikir oldukları bu yalnızlık hissini ele veren örnekler de romanlarında mevcuttur. Psikologlara göre insanlardaki en gizli korku, yalnız kalma korkusudur. Bir duygu ve ruh hâli olan yalnızlık, insanın toplum dışında kendisinden uzaklaşmasının da başlangıcı olabilir. Hayatın kritik dönemlerde yaşanan olayların ve maruz kalınan ruhsal bir sürecin tetiklediği yalnızlık duygusu, yaşamın doğal seyrinde bulunmakla birlikte insan doğasına aykırı olup çözülmesi gereken bir düğümdür.³⁰ "Derin, sosyal durum, duygusal, gizli, triad yalnızlık" şeklinde çeşitleri bulunan³¹ bu duygu, toplumsal soyutlanma süreci gibi pek çok bozukluğa yol açabilir. Varılan son nokta toplum dışına itilme ve yalnızlıktır. Biyo-psikososyal bir varlık olan insanın maruz kaldığı "yalnızlık", nörolojik bir vaka olduğu kadar psikoloji ve sosyolojinin tam kesişim noktasında yer alır. Bu açıdan bakıldığında Abdülhak Şinasi Hisar'ın psiko-biyografisinde yalnızlıkla irtibatlı ailevî ve duygusal sorunlara da rastlarız. Hisar'ın ve kardeşi Selim Nüzhet'in hiç evlenmemesi bunun bir delili sayılabilir. Bu bağlamda yazarın Temmuz 1936'da Necip Fazıl'ın *Ağaç* dergisinde kaleme aldığı yazısındaki yalnızlık vurgusu dikkat çekicidir. Söz konusu makalesinde Hisar, yalnızlığı ve hayali yüceltirken insanların hayatın lezzet ve saadetini teşkil eden her şeyden, yalnızlıktan, mahremiyetten, sükûttan ve hayalden kaçmalarını anlamsız bulur.³² Yazar, bu tarihten itibaren *Fahim Bey ve Biz*'i neşrettiği 1941 yılına kadar derin bir sessizlik ve yalnızlığa gömülür. *Fahim Bey ve Biz* romanında ise iyi kitaplara ve ruhları takdis eden faziletlere kavuşan insanların müşkülpesentliğini, yalnızlığını ve sükûtunu yüceltir.³³ Böyle insanlar, artık vaktini yabancılara karşı müdafaa etmek sevdasına düşen kişilere dönüşür ki, Hisar da onlardan biridir. Romanda yalnız başına bir odaya kapanarak çeşitli muavin defterlerle bir defter-i kebire muhayyel birtakım kâr rakamlarını sıralayan Fahim Bey'i bir türlü affedememesi de bundandır.³⁴

29 Kısakürek, *a.g.e.*, s. 148.

30 Geniş bilgi için bkz. Dr. Recai Yahyaoğlu, *Yalnızlık Psikolojisi (Kurt Kapanından Huzur Lima-nına...)*, İstanbul, Nesil Yayınları, 2005, s. 23-24.

31 Yalnızlığın çeşitleri için bkz. Yahyaoğlu, *a.g.e.*, s. 42-48.

32 Bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, "Biz ve Hayat", *Ağaç*, sayı 14, 4 Temmuz 1936, s. 3-4.

33 Abdülhak Şinasi Hisar, *Fahim Bey ve Biz*, İstanbul, YKY, 2013, s. 83.

34 Hisar, *a.g.e.*, s. 97.

Abdülhak Şinasi Hisar, Fahim Bey ve Biz'den sonra *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanında da yalnızlık serenadını sürdürür ve bu duygunun gerekçesini, yaşanan hayal kırıklıklarına bağlar. Bu bağlamda artık iyice kendi melankolik dünyasına kapanan ve yalnızlığın pençesine düşen yazarın şu sözleri, toplumdan tecridin psikolojik sebeplerini tahlil mahiyetindedir:

“Biz de mahkemeler gibi insanları çok kere adam yerine koyarız. Sanırsınız ki düşünürsek düşüncemizi takdir edecekler; söylersek, sözümüzü anlayacaklar; bilirsek, ilmimize inanacaklar; doğru hareket edersek, lehimize şahadet edeceklerdir. Aldanırız! Hemen daima bunun aksi sabit olur. Hayatımızın her anında yapayalnız kalırız. Çağırırız ve hiç kimse imdadımıza gelmez. Muhitimiz bize karşı her an kör, sağır ve şuursuzdur. Yabancı gözler, sandığımız gibi görmek için değildir; kördür, görmez. Yabancı kulaklar, umduğumuz gibi duymak için değildir; sağırdır, işitmez. Hayatımızın şahitleri de, beklediğimiz gibi, bizi duyan en yakın akrabalarımız değil, bizi duymayan en uzak yabancılarıdır. Düşündüğümüze kanmazlar, söylediğimizi anlamazlar, bildiğimize inanmazlar, hareketimizi kavramazlar ve kendi doğru sandıklarını söylese bile bizim hakikatlerimizi değil, kendi yalanlarını söylerler. Zira herhangi bir samimiyet bile mutlaka hakikat demek değildir. Bunlar çok kere de kahraman edaları takınarak ve kahramanlık gösterdiklerine inanarak, isnat, tahkir, tezyif ve iftira ederler! O zaman gönlümüz kırılır, ‘Ya? Onun da içyüzü bu muydu? Ben de onu adam sanmıştım!’ deriz. Düşünmeyiz ki işte asıl hatamız buradadır.”³⁵

Hisar, roman boyunca Boğaziçi'ndeki yalıda çok az temas ettiği ve ancak birkaç akraba, ahbab veya komşu dışında gömüldüğü “nispi yalnızlığa” dikkat çeker. Başkalarıyla pek az münasebetin netice verdiği yalnızlığın farkında olan deli eniştedir. O, bir tehlike sezer gibi bu yalnızlığı anlar ve bunu yalıdaakilere anlatmaya çabalar.³⁶ Yazarın yaşadığı köşkün harem kapısından girince, ötesi berisi aşınmış, hasır döşeli alçak tavanlı alt kat sofası, açılmış kollara benzeyen çifte, basık merdivenlerle kolayca çıkılıveren üst kat, insana ilk görünüşte biraz boşluk ve yalnızlık hissi veren mekânlardan biridir.³⁷ Hisar'ın bu tavrı melankolik kişiliğinin de bir tezahürüdür. Bilindiği üzere melankoli, ruhsal olarak derin bir acı veren keyifsizlik ve dış dünyaya ilginin ortadan kalkışı yoluyla tüm

35 Abdülhak Şinasi Hisar, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, İstanbul, YKY, 2011, s. 10.

36 Hisar, *a.g.e.*, s. 21.

37 Hisar, *a.g.e.*, s. 30.

etkinliklerin engellenişini ifade eder. Freud'a göre melankolide öz-saygının yitirilmesi de mevcuttur ki Hisar'da bundan bahsetmek pek mümkün değildir.³⁸ Ancak *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanına atıfla yukarıda zikrettiğim bölüm, Hisar'ın melankolideki "incitilme, göz ardı edilme ve düş kırıklığına uğrama" gibi durumlarına uygun düşmektedir.³⁹

Romanda Hisar'ın yalnızlığın tehlikeli sularına dikkat çektiği bölümler de vardır ki bu, yazarın melankolideki benliğinin sevgi-nefret sarkacında ikiye bölünmesi gibi nevrotik bir durumdan uzak olduğunu gösterir. "Bir adam yalnız olarak anlaşılıp duyulamaz. Bunun için etrafında kendini çerçeveleyen zamanı da biraz olsun duymaya çalışmalıyız." cümlesi yazarın hayatı, bir terkip mahsulü gördüğünü ihtar eder.⁴⁰ 1955 yılında neşrettiği diğer bir yazısı, bu duyguyla barışık görünmekle birlikte aslında yalnızlığı, çaresiz bir talih olarak kabul ettiğini gösterir. Söz konusu makalesinde kimsesizliğini "çölde bir mezar yalnızlığı" şeklinde nitelendirir ve çareyi de kitapların dünyasına dalmakta bulur.⁴¹ Bu bağlamda Şükran Kurdakul, Hisar'ın geçim sıkıntısına temas ettiği anılarında yalnızlığına da pasaj açar. Kurdakul'a göre Dr. Nihat Reşat Belger, İzzet Melih Devrim ve Reşit Saffet gibi dostlarına rağmen Hisar, çoğu zaman yalnızdır. Bununla birlikte yalnızlıktan da korkmaktadır. Yaşı yetmiş bulmadan üzerine ihtiyarlık çökmesinin sebebi de budur. Kurdakul'un son tespiti manidardır:

"Cihangir'de oturduğu dairenin yanındaki binada yangın çıktığını duyduğum zaman son kez gittim Abdülhak Şinasi'ye. Yarattığı kahramanları yaşıyor gibiydi."⁴²

Toplumdan soyutlanmak kadar Hisar'ın psikolojisini olumsuz etkileyen diğer bir husus, tabiatın daha çocukluğunda ona musallat ettiği ruhî bir hastalığa, aile bağları itibarıyla de yalnızlığa müptela olmasıdır. Çünkü yakın akrabası olarak yalnız kardeşi Selim Nüzhet Gerçek (1891-1945) vardır.⁴³ O, büsbütün ayrı bir

38 Freud, *Metapsikoloji*, s. 180.

39 Freud, *a.g.e.*, s. 185.

40 Hisar, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, s. 36.

41 "Kitapların Vakt-i Merhûnu" başlıklı yazısı için bkz. Abdülhak Şinasi Hisar, *Kitaplar ve Muharrirler III (Romana Dair Bazı Hakikatler 1943-1963)*, haz. Necmettin Turinay, İstanbul, YKY, 2009, s. 182-184.

42 Kurdakul, bu durumu Yaşar Nabi'ye anlattığını, kendisine hak veren dostunun Hisar'dan uzak durmasını tavsiye ettiğini söylüyor. Bkz. Kurdakul, *a.g.e.*, s. 83-84.

43 Türk matbaacılığı, gazeteciliği ve temaşa sanatları üzerinde ilk esaslı araştırmaları yapan Selim Nüzhet Gerçek'in hayatına ve mesaisine dair Abdülhak Şinasi Hisar'ın ve Ali Birinci'nin yazdığı ayrıntılı biyografi için bkz. Selim Nüzhet Gerçek, *İstanbul'dan Ben de Geçtim*, haz. Ali Birinci-İsmail Kara, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1997, s. 9-28.

yaratılıştaki olduğu için, pekiyi anlamadığı kardeşini de 1945 yılında kaybeder ve böylece tamamen kimsesiz kalır. Hisar'ın tek başına yaşadığı hayat, geçmiş yılların acılarını, sıkıntılarını paylaşacak bir eşi zorunlu kılar, fakat altmışından sonra evlenmesine artık imkân kalmaz. Daha gençliğinden itibaren evliliğe mesafeli durmasının arkasındaki psikolojik sebep, annesi ile babasının evliliklerinin olumsuz neticelenmesidir. Bu yüzden aile hayatının insanlara mutluluk verdiği görüşüne inanmadığı gibi aileler için birçok problemin de kaçınılmaz olduğu kanaatine sahiptir.⁴⁴ Yaşar Nabi de ömrü boyunca hiç evlenmemiş, belki de hiç sevmemiş olan yazarın, kadınlara yakınlık duymadığını ve meclislerinden de hoşlanmadığını söylemektedir. Nayır'a göre Abdülhak Şinasi, kadınlara ilgilenmeye değmez, zekâca aşağı, anlayışı kıt bir yaratık gözüyle bakmaktadır.⁴⁵ Ancak o, bir yandan da paradoksal bir şekilde hayalinde tadı unutulmaz sevgiler ve bunları ilham eden tanrısal yaratıklar canlandırır, o sevişmelerin verdiği hazları en erişilmez nimetler gibi coşkunlukla dile getirmekten geri durmaz.⁴⁶ Bu durum Hisar'ın kişiliğindeki tezatların ve sürekli hayal dünyasında yaşamasının bir sonucudur. O, bütün alışkanlıklarıyla başka bir ütopyanın adamıdır. Yalnız güzellikten, zenginlikten, uygarlıktan ve kibarlıktan kurulu bir dünya hayal eder, böyle bir dünyanın nasıl sağlanabileceğini düşünmek zahmetine katlanmadan, belki sağlanabileceğine de pek inanmadan, kendi kurduğu hayal âleminin tatları içinde, rahatsız edilmeden yaşamak ister.⁴⁷ Yukarıdaki tespitlerle Hisar'daki yalnızlığın boyutları göz önünde bulundurulduğunda onun depresif olmamakla birlikte duygusal yalnızlığa müptela olduğu görülür. Bu çeşit yalnızlıklar insanda ruh dünyasındaki beklentilere cevap alamamasıyla başlar. İnsanın sevgisine, beklentilerine, istediğine ve hak ettiğine, inandığı ölçüde sonuç alamaması üzerine yaşanan bir yalnızlık şeklidir bu. Karşılaştığı muameleler onu hayal kırıklığına uğratar ve bu kırılmalıklar ruhsal dünyasına zarar verir. Bu durumda çevre koşulları normaldir ve insanın beden olarak sağlığı da yerindedir. Kısa sürede geçebilir ya da kronik bir hâle dönüşerek bir hastalık tablosu meydana getirebilir. Kişinin yaşadığı hayal kırıklığının seviyesine, süresine sonuçları değişebilir.⁴⁸

44 Necmettin Turinay, *Abdülhak Şinasi Hisar*, İstanbul, MEB, 1993, s. 80-81.

45 Necip Fazıl hatıralarında Hisar'ın ayrıca kadınlara yönelik takıntılara şunları eklemektedir: “Kadınların elleri öpülmez, fakat sıkılmakla da kalmaz, öpüldüğü manasına alın hizasına kadar çıkarılır.” Bkz. Kısakürek, *a.g.e.*, s. 144.

46 Yaşar Nabi Nayır, “Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine”, s. 10.

47 Nayır, *a.g.m.*, s. 11.

48 Yahyaoğlu, *a.g.e.*, s. 43-44.

Hayatı boyunca kimseyle evlenmeyen Hisar, herkesle de kolay dost olabilecek bir tabiatla değildir. Bu yüzden yakın dostlarından başka kimse ile ahablık etmeyi sevmez. Bu tabiatının bir gereği olarak geçen yılların ardından dostları da seyrekleştikçe seyrekleşir, yaşadığı münzevi hayat yeni dostlar edinmesine meydan vermediğinden yalnızlığı büsbütün artar.⁴⁹ Yaşlılık, hastalıklar, biraz da geçim sıkıntısı son zamanlarında eskisi gibi öğle ve akşam yemeklerini dışarıda yemesine, yalnız taksiye binebildiği için epey pahalıya mal olan gezintilerini yapmasına engel olur, dolayısıyla yalnızlığı bir ıstıraba dönüşür. Nitekim ölümüne yakın kendisine hatırını soranlar, hayli üzgün ve serzenişli cevaplar alırlar.⁵⁰ Oktay Akbal, yıllardır yalnızlığın sessizliğine alışan yazarın bir düş insanı olarak toplum içinde “yaşar gibi değil, bir gölge gibi” bulunduğu işaret etmektedir. Geçmiş zamanları, mazinin insanlarını, mekânlarını, hatıralarını yazan biri olarak Abdülhak Şinasi Hisar, eski bir zaman kişisi olarak cemiyetten tamamen soyutlanır.⁵¹ Bu durum, hafif olmayan birtakım psikolojik depresif hallerin habercisidir. Netice itibarıyla bütün bu psikolojik bulgular dikkate alındığında, Hisar’ın özellikle ömrünün son yıllarında derin bir yalnızlık buhranına kapıldığını ve melankolik bir kişiliğe büründüğünü söylemek mümkündür.

Abdülhak Şinasi Hisar’ın Mikrop Korkusu ve Diğer Fobileri

Abdülhak Şinasi Hisar’ın psikolojisini alt üst eden hastalık ve obsesif takıntılardan biri de ömrünün sonuna kadar kendisine hayatı zehreden mikrop korkusudur. Bu bağlamda onun müptela olduğu birtakım alışkanlıkları vardır ki bunlar kendisiyle temas hemen herkesin dikkatini çeken hususlardır. Mikroplardan kaçınmak için otobüs veya dolmuşa binmemek, kalabalık bir kaldırımda yürüyememek, tanımadığı kimselerle ülfet edememek, güvendiği seyrek yerler dışında dışarıda yemek yiyememek bunlardan bazılarıdır. *Çamlıca’daki Eniştemiz* romanındaki Hacı Vâmık Efendi de yemeğe olan düşkünlüğü yanında bu konuda son derece titiz bir tiryakidir ve yemek işi onun için daha itina ve sanatla yapılan, zevkle aranan bir şeydir.⁵² Bu itibarla romandaki kahramanla yazarı arasında bir

49 Sermet Sami, Hisar’ın son yıllarındaki dost halkasından sadece bembeyaz saçları, çevik hareketleri, canlı konuşması, ince esprileri ile seksenlik bir delikanlı olan Nihat Reşat Belger ile onun kadar dinç ve sohbet ehli Hamdullah Subhi, Damat Hâmi Osman ve tarihin olgun sesi Haluk Şehsuvaroğlu’nu zikreder. Bkz. Uysal, *a.g.e.*, s. 19.

50 Yaşar Nabi, “Abdülhak Şinasi Hisar”, s. 3.

51 Oktay Akbal, “Hisar Artık Yok”, *Varlık*, sayı 599, 1 Haziran 1963, s. 10.

Aynı meseleye Yaşar Nabi de temas etmektedir. Bkz. Yaşar Nabi Nayır, “Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine”, s. 6-7.

52 *Deli Eniştemiz ve Yemekler* bölümü için bkz. Hisar, *Çamlıca’daki Eniştemiz*, s. 62 vd. (makaledeki roman sayfaları YKY’nin 2011 yılı baskısına göre verilmiştir)

özdeşlik kurmak kaçınılmaz olur. Hisar'ın Ankara'daki memuriyet yıllarında öğle ve akşam yemeklerini hemen her gün, o zamanlar Ankara Palas'la birlikte başkentin tek modern lokantası olan Karpiç'te yediğini, çok kere eviyle lokanta arasındaki iki kilometrelik yolu -doktorların hareket tavsiyesini de yerine getirmek amacıyla- ağır ağır yürüdüğünü, Yaşar Nabi Nayır anılarında özellikle zikreder. Büyük bir iştahla yenilen bu yemekler, onun hayattan aldığı hemen tek zevki teşkil ettiği gibi uzun bir zamanını da bu yemek saatleriyle tüketir. Yazarın müdavimi olduğu Karpiç'te büyük bir itibarı vardır. Patron ve garsonların, kendisinden ödleri kopar. Yemek düşkünü Hacı Vâmık Efendi gibi Abdülhak Şinasi'nin psikolojisini ele veren garip sayılabilecek yemek alışkanlıkları, mikrop korkusu ve insanlara güven problemi, tam anlamıyla burada karşımıza çıkar. Obsesif düşüncelerin takıntıya dönüştüğü bu ortamda yazar, birtakım ritüeller icat etmiştir: Hisar'ın lokantada şahsına özel bir masası vardır ve yemeğe gelmediği günler boş kalan bu masaya kimsenin oturma ihtimali yoktur. Hizmetinden memnun kaldığı tek garson olan David dışında öteki garsonlara bir türlü güvenmediği için tabiatını bütün ayrıntılarıyla bilmeyen bir garsonun onu memnun etmesine de imkân yoktur. Yemeklerde mikrop korkusu ile yalnız maden suyu ya da bira içerken diğer memba sularına elini asla sürmez. Hiçbir çiğ meyve ve sebze yemediği gibi bu nesnelere bir garsonun elinde, yanından geçirilmesine bile sinirlenir. Önüne getirilen tabak ve bardakları iyice muayeneden geçirir, çok kere değiştirir, yeni gelenleri de peçetesıyla siler, böylece daha temiz olduklarına inanır. Ona getirilecek her şeyin mikroplu olduğundan şüphe etmediği musluk suyuyla değil, kaynamış suyla yıkanmış olması şarttır. Çay içeceği zaman biri çay, öteki kaynar su dolu iki çaydanlık ve iki fincan getirilmesini ister. İlk fincanlardan birini kaynar suyla yıkar, sonra bu suyu öteki fincana boşaltarak çayını artık gönül rahatlığıyla içine doldurur.⁵³

Mikrop korkusu dışında Hisar'ın bir diğer fobisi, çiğ meyvedir ve bu fobisinin kaynağı yazarın çocukluğunda gizlidir. Küçük yaşta bir gün halasının evine giden yazarın kapıdan içeri girdikten sonra burnuna keskin bir koku gelir ve bunun etkisiyle biraz sonra bayılır. Halasının kış için saklamak üzere tavan arasında yerleştirdiği ayvalar böylece bir çocuğun psikolojisinde etkin bir fobiye dönüşür. Bu sebeple Hisar, ömrü boyunca manav dükkânının önünden geçemeyecek kadar çiğ meyve fobisinin esiri hâline gelir.⁵⁴

53 Nayır, "Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine", s. 14-15; Yaşar Nabi, "Abdülhak Şinasi Hisar", s. 3.

54 Nayır, "Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine", s. 16-17.

Eski medeniyetin en olgun taraflarını muhafaza eden müreffeh bir aile muhitinde büyüyen Abdülhak Şinasi Hisar⁵⁵, genel olarak hayatında kaba ve çirkin olan, zevksiz ve anlamsız olan her şeye karşı yalnız kayıtsızlık değil, adeta dehşet duyar. Yaşar Nabi, onun bu duygusunu “ölüm ve onun sebebi olan hastalık korkusu”yla ilişkilendirir. Zamanla hasta olma korkusu onda hayatı kendisine zehreden, tehlikeli bir psikoz hâlini alır. Aşırılığa varan mikrop takıntısı da yaşamının rotasını belirler; onu yalnızlığa, dar bir çerçevenin dışına çıkamamaya, insanlardan korkmaya ve kaçmaya, elini karşısındakine ürkerek uzatmaya, hayatın tatlarının büyük bir kısmından bilerek ve isteyerek uzak durmaya sürükler. Halktan insanlara duyduğu tiksinti de bu hastalıkla bağlantılıdır. Bu tiksinti, onu Maurras ve Barrés gibi bazı yazarların ancak Fransız toplumunda mazur görülebilecek, ancak ülkemizde egzotik bitkiler gibi yerini yadırgamaya mahkûm bir aristokrasi hayranlığına ve halkla ilgili her şeyi bayağı, küçük ve çirkin bulmaya sevk eder.⁵⁶ O, bu yüzden nefret ettiği bir siyasî inancın da kendisine bulaşabileceği korkusuyla tanıştığı her yeni insanın, aydın bir kişiye, hangi inançta olduğunu araştırmadan rahat edemez. Hakkında şüpheli bir söylenti işittiği kişilerle münasebetlerini hemen keser.⁵⁷ Temizlik hastalığı yüzünden maddi kirden şiddetle sakınan Abdülhak Şinasi, taassup içeren siyasî, dinî ve felsefî her türlü akımdan da korkar. O, komünizm, sosyalizm gibi türedi akımları sevmemekle birlikte bunlara bulaştığını işittiği kimselere de düşman kesilir, bazen de herhangi bir sebeple kendisini kızdırmış olan kişilerin de mutlaka bu uğursuz hastalığa tutulmuş olacağına inanır. Yaşar Nabi, Hisar’ın bu tavrını onun aristokrat ruhu taşımasına bağlar. Bir çeşit ruh, mizaç, zevk ve zekâ aristokrasisini zihninde tasarlayan, kardeşinin bile avamî yaratılışından tiksinen Hisar, bu aristokrasi için zihnindeki normlara uymayan kişileri, Fransızların verdiği anlamla “burjuva” diye hor görür, böylelikle burjuva düşmanlığında nefret ettiği komünistlerle bir noktada keşişir.⁵⁸ Yaşar Nabi’ye göre o, kendisini manevi buhranlardan bir nebze olsun kurtaracak inanç ve itikatlardan da uzaktır. Mutekit olmadığı gibi ruhun bekasına da inanmayışı, onu son demlerinde hiç değilse bir başka dünyanın nimetleri tesellisinden yoksun bırakır.⁵⁹

55 Kaplan, *a.g.e.*, s. 155.

56 Nayır, “Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine”, s. 10-11.

57 Yaşar Nabi, “Abdülhak Şinasi Hisar”, s. 3.

58 Nayır, *a.g.m.*, s. 18-19.

59 Hisar’ın şu cümleleri din konusundaki kanaatlerinin bir yansımasıdır: “Hiç namaz kılmadım ve camiye gitmedim. Yazık ki ben mutekit değilim. Namaz ile öteki dünya dedikleri yere gideceğini ummuyorum. Fakat bu, mani değildir ki hemen bütün insanlar gibi ben de her gün ve her gece Allah’tan niyaz, rica ve duadan geri kalayım.” Bkz. Nayır, *a.g.m.*, s. 18-21.

Abdülhak Şinasi Hisar, güncel hayatta var olan her konuda obsesif sayılabilecek bir psikolojiye sahiptir. Necip Fazıl, *Bâbîâli* kitabında onun bu takıntılarının cinnet derecesine vardığını, Birinci Dünya Savaşı'nda yarı körler, topallar ve kolsuzlar bile askere alınırken kendisinin bu hastalığı (mikrobofob) yüzünden kurtulduğunu ileri sürer. Necip Fazıl'a göre Abdülhak Şinasi, "hususî bir reçete tertibi içinde yaşadığı için" çayını yalnız bildiği yerde içer, başka bir yerde ne bir çay, ne de ağzına bir şey alır. Mikrop korkusu hastalığı ile yemeğini de sadece huyunu bildiği yerlerde ve evinde yer, ekmekleri kızartılmış ve operatör pensiyle tutulmuş olarak önüne gelir, çatal-kaşığı ise kaynar su banyosundan sonra buğulu buğulu tabağına bitişirilir. Sıhhatli bir adamın korkusuzca yerine getirebileceği maddi hazlar, Hisar'ın "vehmini illete" dönüştürür.⁶⁰ Bu tespitleri yapan Kısakürek, temkinli yaklaşılması gereken hatıralarında Hisar'ın yanında bir bardak limonata içtiği için Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü Namık İsmail ile selamı ve sabahı kestiğini iddia eder. Ayrıca bu takıntıları sebebiyle Hisar'a ağır bir ithamda bulunarak onun "bizzat pis ve o çok korktuğu mikrobun ta kendisi" olduğunu yazar. Kısakürek'e göre onun bu hâlini yakından bilenler, bu manzarasını komik üstü komik buldukları gibi sık sık espri konusu yaparlar. Örneğin Beyoğlu'ndaki bir pastanede Hisar'ın garsondan çay istediğini gören Süleyman Nazif, garsonu durdurarak "suyu çaydanlığa koymadan önce temizce yıkmasını" kendisine öğütler.⁶¹

Takıntıya varan birtakım fobileri dışında Hisar'ın psikolojisini sarsan diğer bir realite maddi sıkıntılardır. Hiçbir zaman geçimine yetmeyen maaşlarını Yalova'da, babadan kalma arazisini satarak takviye etmek zorunda kalır, arazi azaldıkça ya da satış imkânları ortadan kalktıkça, büyük sıkıntılara düşmekten kurtulamaz. Son yıllarında bu sıkıntısı hayli artar, asıl sükûn ve güvenliğe en çok ihtiyaç duyulan bir yaşta, hayatının en kararsız ve mahrumiyetli günlerini yaşar.⁶² Maddi ve manevi hayatını sarsan bu gelişmelerin yazarın psikolojisini derinden sarstığı, dostlarından ve toplumdan uzaklaşarak bilinçaltını sürekli meşgul eden depresif bir noktaya eriştiği görülmektedir. 1944 yılı sonbaharında "Hikâye" etiketiyle Hilmi Kitabevi'nden neşrettiği *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanı onun bu alışkanlıklarını, takıntılarını ve psikolojik durumunu ele veren bulgularla doludur.

60 Necip Fazıl Kısakürek, *a.g.e.*, s. 143-144.

61 Kısakürek, *a.g.e.*, s. 144-145.

62 Nayır, "Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine", s. 21; Yaşar Nabi, "Abdülhak Şinasi Hisar", s. 3.

Kurguda Gerçek Payı Aramak: *Çamlıca'daki Eniştemiz* Romanında Delişmen Eniştenin Özellikleri

Yirmi yedi bölümden oluşan *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanı, II. Abdülhamid devrinde yaşça kemalini bulmuş, hem deli hem akıllı, garip huyları bulunan bir adamın hayatını maddi ve manevi safhalarıyla tasvir ederek bütün bir devri okuyucularına gösterir. Eserde öncelikle bir şahıs üzerinden bir devrin tasviri vardır. Yazar, romanda isminden ve resminden başlayarak *Çamlıca'daki* köşkünü, muhitini, onun içinde yüzdüğü itikatları, türlü korkularını, bilgisini, görgüsünü, bilgiçliğini, yediği yemekleri, *Çamlıca'nın* gün ve gecelerini, Beyoğlu âlemlerini, deli eniştenin garip huylarını, karısı olan halasını, eşinden ayrılışını, memur olarak vilayetlere gidişlerini ve mazul olarak dönüşlerini, gördüğü ve yaşadığı Arabistan'ı, kadın delisi oluşunu canlı bir üslupla anlatır.⁶³ Eserin kahramanı, defterdarlık, mutasarrıflık, valiliklerde bulunmuş olan ve aile içinde “deli enişte” olarak bilinen Hacı Vâmık Efendi'dir. Yazar, onun hayatını, özelliklerini, kendisinden dinlediklerini ve bunlara dair kanaatlerini Tanzimat devri *Çamlıcası* dekoru eşliğinde ortaya koyar. Romanda eniştenin özelliklerinin her biri ayrı ayrı bölümlerde okuyucuya verilir.⁶⁴ Hacı Vâmık Efendi, “uzun boylu, zayıf vücudu, siyah cin gibi gözleri, kumral ve seyrekçe sakalı, yeşil kaplı kürkü ve kâh başına geçirdiği, kâh başından çıkardığı sivri gecelik takkesi ile Asûrî bir müneccimi hatırlatan bir adam”dır.⁶⁵ Yazarın gözünde her şeyin en iyi cinsini kullanan bu adam, hem çocuk ruhlu, hem aile reisi, hem zevk ehli, hem mutaassıp, hem laubalice samimi, hem gösteriş meraklısı, hem delişmen, hem de hesaplıdır.⁶⁶ Hisar, romanın ilerleyen bölümlerinde kahramanın delişmen karakterini belirginleştirirken birtakım meraklarına da değinir. Örneğin Hacı Vâmık Efendi için o zamanki evlere göre hem daha eski ve alaturka hem de içindeki din havası diğer evlerde olduğundan daha koyu olan köşkünde her şey dekordan ibarettir. Gittiği vilayetlerden topladığı yerel, “aslı itibariyle Arabistanlı ve gaye itibariyle dinî eşyalarla” köşkünü süsler. Karakterinin asıl cephesini ise bu dekora tam uymayan içselleştiremediği inançları oluşturur. Bu dindar, sofü, mutaassıp adam “dinin şüphesiz inanmadığı birçok şeye de inanarak” bunlar karşısında heyulâî bir korku içerisinde yaşar. Büyüye, sihre, şeytana, perilere, cinlere, falcılara, uğura, uğursuza, berekete ve bereketsizliğe, muskaya, nazara, inkisara, bedduaya, sadakaya, anda, nezre, adağa, rüyaya,

63 Asım Us, “*Çamlıca'daki Eniştemiz*: Abdülhak Şinasi'nin Yeni Eseri”, *Vakit*, sayı 9631, 12 İkinciteşrin 1944, s. 5.

64 Romana dair karakter analizi ve şekil tablosu için bkz. Turinay, *a.g.e.*, s. 240-259.

65 Hisar, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, s. 7.

66 Hisar, *a.g.e.*, s. 14.

nâmahremliğe, öteki dünyaya, kısacası inanç sayılabilecek her türlü hurafeye inanır.⁶⁷

Hacı Vâmık Efendi, hayatı boyunca aşınmış iradesiyle son yıllarında kendisine hâkim olamaz ve bütün hislerini açığa vuran ikinci bir çocukluğa düşer. Duygularını hiçbir zaman gizleyememiş olan bu tuhaf adam, ihtiyarlığın zaafına düşmekten kendisini kurtaramaz. Ahir ömründe kadın delisi olur ve yemek düşkünlüğüne kadın zafiyetini de ekler. Komşuları, bazı gece yarılarında onu köşkte, perdeleri indirilmiş pencereler önünden, dalgın bir eda ile elinde bir şamdan veya bir lamba tutturarak geçtiğini, dolaştığını hayal meyal seçerler. Oturmaktan artık vazgeçtiği köşkte, İstanbul'da rahatını ve öteki dünyada Hakk'ın rahmetini bulacağını hesap, ümit ve hayal ederken iflas etmiş hayatının tesellisini de ancak hâtıraları ve emelleri gibi genç, güzel ve çıplak vücutları seyredip, kucaklayıp, onları uzun uzun okşamakta bulur. Çamlıca'daki harap köşkte, biraz da terk edilmiş olarak ölür. Çok geçmeden, ayrılmış olduğu hanımı da hayata gözlerini yumar.⁶⁸

Psikanalitik edebiyat kuramından yola çıkarak “Sanatçıdan Esere”, “Eserden Sanatçıya” çerçevesinde *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanına baktığımızda Abdülhak Şinasi Hisar ile roman kahramanı Hacı Vâmık Efendi arasında birtakım benzerlikler buluruz. Öncelikle Hisar da deli enişte gibi tuhaf sayılabilecek huyların kesişim noktasında ve sınırında bir insandır. Bu bağlamda Yaşar Nabi'nin verdiği örnekler, kimi zaman Hisar'ın psikolojisinin patolojik bir noktaya eriştiğini gösterir. Örneğin berberini her zaman evine çağırıp kendi makas ve tarağıyla saçını, sakalını ise yeni açılmış paketten çekip aldığı tertemiz tıraş bıçağını hem yakarak hem de ispirto ile silmesi, birkaç kere şartladıktan sonra kendi eliyle kesmesi, onun garip huylarının başında gelir. Bunlara ek olarak o, bir dişçinin temiz olacağına inanamayacağı ellerini ağzına sokmasına asla razı olmadığı için ağzında nasılsa sağlam kalmış son bir iki diş kırıntısı ile yetinir. Taze meyve ve çiğ sebzedden sağlayamadığı vitamin ihtiyacını yelek cebinde taşıdığı ufacık bir şişeden çıkardığı sentetik tabletlerle karşılamaya çalışır. Bir taksiye bineceği zaman, kuyrukta bekleyen arabaların yanından ağır adımlarla ta sonuncusuna kadar gider; arabaları, içlerini, şoförleri inceden inceye gözden geçirdikten sonra tekrar geri dönüp gözüne kestirdiği arabanın kapısını açar. Bu kontrolünü bazen üç dört gidiş gelişten sonra bitirir ki dışarıdan bakanlar için bu, sağlıklı bir psikolojinin belirtileri değildir.⁶⁹ Hisar'ın bu takıntıları hem kendisini

67 Hisar, *a.g.e.*, s. 38-44.

68 Hisar, *a.g.e.*, s. 190.

69 Nayır, “Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine”, s. 15-16.

hem de yabancı evlere misafirliliğe gittiğinde ev sahiplerini müşkül duruma düşürecek bir hâl alır. Bu yüzden davetleri reddetmek için türlü sebepler icat eder, mutlaka bulunması gereken resmî davetlerde de kendisi rahatsız olduğu gibi başkalarının huysuzluk sayacağı istekleriyle çevresindekileri rahatsız eder. Bütün ince nezaketine rağmen onun temizlik/mikrop takıntısı, çoğu zaman konuğu olduğu bir evde önüne getirilen kadeh ya da bardakları ışığa kaldırıp kontrol etmek, bazen değiştirilmesini istemek gibi kendisini yakından tanımayanların, terbiyesinden şüpheye düşürecek saygısızlıklara sürükler. Seyahatlerinde gemide ise lüks kamarada, trende ise yataklının birinci mevkiinde yolculuk etmeyi de huy hâline getirir. Bununla birlikte şehirlerde kısa mesafeler için bile otobüs ya da tramvaya binmekten tiksindiği için özel motor tutamadığından ve halk arasında da vapura binmediğinden İstanbul'dayken karşıya ya da Adalara gitmekten mümkün merteye sakınır.⁷⁰

Yukarıda zikrettiğimiz bulgulardan yola çıkarak Abdülhak Şinasi Hisar ile roman kahramanı Hacı Vâmık Efendi arasında yüzde yüz bir benzerlikten söz etmek elbette mümkün değildir. Ancak Hisar'ın maddi hayatı kadar manevi hayatını ve sıhhatini de ihlal eden birtakım psikolojik, depresif sayılabilecek bazı saptamaların Hacı Vâmık Efendi'de izlerini buluruz. Deli enişte, roman boyunca inişli-çıkışlı hayatında tuhaf huylarıyla etrafında alay konusu olur, yazar onu okuyucuya paradoksal bir çerçeve içinde sunar. Bir tezatlar yumağı hâline gelen Hacı Vâmık Efendi, okura sağlıklı bir insan imajı vermekten uzaktır. Psikolojik birtakım hassasiyetlerinin ve zaaflarının esiri olarak defter-i kebirini tamamlar. Yazar, bilinçli bir şekilde roman kahramanını okurun muhayyilesinde paradoksal bir kişilik olarak betimler, bununla birlikte kendi şuuraltından izler taşıyan bazı detayları da ele verir. Deli eniştenin mizahla iç içe geçmiş trajik serüvenine şahit olan dikkatli okur, bu yüzden yazarın eserinde dâhil olup olmadığını sorgulamaktan kendisini alamaz.

“Hacı Vâmık Efendi” Çift Karakterliliğe Bir Örnek Olarak Okunabilir Mi?

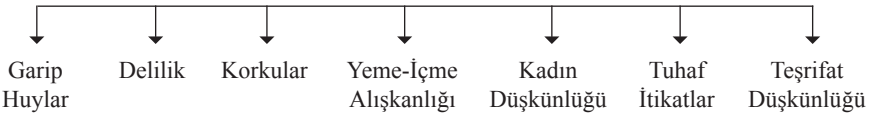
Çamlıca'daki Eniştemiz romanında Hacı Vâmık Efendi'nin özelliklerinden, bir kişilik problemi olduğu ve karakter çatışması yaşadığı rahatlıkla anlaşılmaktadır. Abdülhak Şinasi, bunalım dönemi tiplerine Hacı Vâmık Efendi üzerinden bir örneklem sunar. Romanda “deli, kaçık, aklından zoru olan” kahramanın yaşadığı dönemde nasıl özel bir statüye eriştiği görülür. Yazar, romanda onun hayatını inceden inceye süzgeçten geçirerek Sultan Abdülaziz ve II. Abdülhamid devirlerinde saray ve hükümet erkânının karargâhı olan Çamlıca'yı, o devrin

70 Nayır, a.g.m., s. 17-18.

panoramasını gözler önüne sererken çift kişilikli ve kimlikli bir adamı Türk edebiyatına armağan eder. Romandaki kahramanın çift karakter sahibi olduğunu ilk dile getiren *Vakit* gazetesinde Asım Us'tur.⁷¹ Hisar'ın bunu bilinçli yaptığını "Romana Dair Bazı Dikkatler" başlıklı yazısı göstermektedir. Romanın her şeyden önce bir üslup meselesi olduğunun altını çizen yazar, diğer işlevinin de "dünyamızı saran bir deniz gibi gündelik fikirler ve hesaplarımız kadar, gecelik hisler ve hülyalarımızın, mahrem ve derunî hayatımızın emirleri kadar *şuuraltı sayıklamalarımızın da aşikâr ve gizli seslerini duyurmak*" olduğunu ileri sürer.⁷²

Türk kültür ve siyaset hayatında az da olsa çift karakterliğe dair örnekler mevcuttur. Cihad Baban, *Politika Galerisi*'ndeki Adnan Menderes bölümünde başvekilin çift karakterli oluşuna sık sık vurgu yapar. Baban'a göre Menderes'in ruhunda biri iblislerle haşır neşir olan, diğeri de iyilik meleklerini kucaklayan iki karakter vardır. "Ehriman ve Hürmüz onun benliğinde mutlaka birbirleriyle döğüş hâlindeydiler." cümlesi, bu kanaatin bir yansımasıdır.⁷³ Abdülhak Şinasi Hisar da "Çamlıca'daki Eniştemizin Köşkü" bölümünde bir insanın çift tabiatı olabileceğine dair felsefî değerlendirmelerde bulunur. Hisar'a göre bir insanın dinî kanaatleri ve felsefî fikirleri kendisinde ikinci bir tabiat yaratır. Bu ikinci adam da içindeki ilk insiyakî mahlûk kadar tabîi ve hakikidir. Ve bu ikinci tabiat olmasa o sadece nefsanî bir hayvandan ibaret kalır.⁷⁴ İnsanı maddi ve manevi, fizyolojik ve fikir dünyası olarak ikiye ayıran yazar, bir bedende adeta iki karakteristik varlığın yaşadığını ima eder. Bu düşüncesinin bir eseri olarak romanda Hacı Vâmık Efendi, çelişkili bir tipoloji ile karşımıza çıkar. Okuyucuda karakter hakkında her zaman şüphe uyandıran, birbirini tekzip eden davranışlar sergiler. Bu karakterde bütünlük arz eden tek nokta, Hacı Vâmık Efendi'nin medcezir hâlleridir. Onun maddi varlığıyla manevi varlığı daima bir çatışma hâlinindedir. Romanda kahramanın özellikleri sıralanırken karaktere tutulan projeksiyon ve analiz sahaları şöyledir:

Hacı Vâmık Efendi'nin Özellikleri

71 Us, *a.g.m.*, s. 5.

72 Abdülhak Şinasi Hisar, *Kelime Kavgası (Edebiyata ve Romana Dair)*, haz. Tahsin Yıldırım, İstanbul, Selis Kitaplar, 2005, s. 211.

73 Cihad Baban, *Politika Galerisi: Büstler ve Portreler*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970, s. 190.

74 Hisar, *a.g.e.*, s. 35.

Çok değişik açılardan uzun uzun anlatılan bölümlerde deli eniştenin korkuları, yemek düşkünlüğü, gece hayatı, garip huyları, hanımıyla ilişkisi ve çarpık karakterinin ipuçlarını veren bütün ayrıntılar birer birer sayılıp ortaya dökülür. Roman sonunda okuyucu büyük bir şaşkınlık yaşamaz, çünkü her bölümde farklı, fakat kendi içerisinde tezatlar teşkil eden psikolojik unsurlar, böyle bir sonucu doğal olarak verir. Ruhsal ve fiziksel portresi çizilen Hacı Vâmık Efendi, geçmiş dönemin buhran zamanlarından kalan ve kişilik sorunu belirgin bir portre olarak sunulur. Reel dünyanın gerçeklerinden uzaklaşmış, çıkarları uğruna her şeyi mübah gören bir tipolojidedir bu. Kendisini nefsinin isteklerine esir ederek bir konfor alanı yaratır. Her şey, ona hizmet için vardır. Bütün özellikleriyle o bir bütündür. Roman boyunca Hacı Vâmık Efendi hakkında “şöyle bir insandır” demek mümkün olmaz. O, anlatılanların bütününden oluşan kaotik bir tiptir.⁷⁵ Abdülhak Şinasi, adeta çarpık bir kişiliğe sahip deli eniştenin psikolojisinde sahici bir cephe gösterir ki o da insanların gizlemeyi sevdiği garip huyların onda açık bir şekilde görülmesidir. Dikkatli gözlerin hemen fark ettiği bu huylar, herkes tarafından görülebildiği için şerlerinden de korunabilecek davranışlardır. Onun şahsında zehirle panzehir birlikte sunulur ki böylece tehlike ortadan kalkar, roman kahramanı insan tabiatını meydana çıkararak faydalı bir adam rolü oynar.⁷⁶ Buradaki “rol” kelimesi yazarın kahramanına yüklediği çift karakterli oluşunun da izahı mahiyetindedir. Çünkü o, kendi iç dünyasındaki tezatları başkalarından saklamayarak asıl sahici kişiliğini yansıtır.

Yazar, romanın başındaki tasvirle önce okuyucuyu geçmişin masalsi dünyasına davet eder. Bölümler ilerledikçe tasvir yerini tahlile bırakır. *Araba Sevdası*'ndan tanıdığımız Tanzimat Çamlica'sını geçmişin büyümlü dekoru gibi kullanan yazar, deli enişte tipi üzerinden Abdülaziz ve II. Abdülhamid dönemindeki cemiyetin tezatlarını ortaya döker. *Fahim Bey ve Biz*'de kendisinden söz açılmış Hacı Vâmık Efendi, artık kendi romanında başrolde. Bununla birlikte öteki kişiler, çevre, tarihî dönem, anlatıcının içine işlemiş, fakat artık sönüp gitmiş izlenimleri romanı, geniş, etkileyici bir panoramaya oturtur. Selim İleri'ye göre bu romanın, -roman sanatı sınırları içinde bırakılmış- ciddi bir meselesi vardır: Vâmık Efendi, Doğu'yla Batı arasındaki buhranlı gelgitinde, başkalarınca deli sanılmakta, sayılmaktadır. Anlatıcı, satır aralarında yeni dönemin eski hayat tarzını kavrayamadığını sezdirir. Bir inkâr fırtınasında, eski değerler toptan hor görülmektedir.⁷⁷ Bu yüzden roman kahramanına duyulan iyimser hava,

75 Turinay, *a.g.e.*, s. 245-46.

76 Hisar, *a.g.e.*, s. 12.

77 Selim İleri, *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu*, İstanbul, Everest Yayınları, 2015, s. 311-313.

ilerleyen bölümlerde kötümser bir duyguya okuyucuyu sürükler. Bu karakterde birtakım problemler olduğu inkâr edilemez bir realiteye dönüşür. Hacı Vâmık Efendi, doğru ve yanlışın, iyi ve kötünün, hurafe ve itikadın iç içe geçtiği toplumda iki dünya arasında kalmış bir bunalım tipini yansıtır. Yazar, tam da bu noktada okuyucunun kanaatlerini sarsarak Hacı Vâmık Efendi üzerinden peşin hükümlerin, önyargıların insanları nasıl esir aldığını, cemiyetin aslında sahiciliği olmayan birçok “çift karakter”le dolu olduğunu ortaya koyar. Mehmet Kaplan’ın tespitiyle Fahim Bey de olduğu gibi Hacı Vâmık Efendi tiplmesiyle yazar, hâkim fikirlerinden biri ortaya koyar ki o da, ne kadar hakir olursa olsun insanın bir muamma oluşudur. Bir insanı ne başkaları ne kendisi tam olarak anlayabilir.⁷⁸

Sonuç

Cumhuriyet devri roman yazarları içerisinde İstanbul’un ve Boğaziçi’nin güzelliklerini geçmiş zaman dekoru içinde anlatan Abdülhak Şinasi Hisar, garip huyları, obsesif sayılabilecek bazı takıntıları sebebiyle psikanalitik edebiyat kuramına uygun bir psiko-biyografiye sahiptir. Psikologların bireylerde takıntılı, problemlili ve rahatsız edici obsesyonlara bağlı olarak tahlil ettiği bu huylardan bazıları, yazarın *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanındaki Hacı Vâmık Efendi’yle birtakım benzerlikler göstermektedir. Kimi zaman “benzerlik arz edecek” şekilde göze çarpan bazı psikolojik bulgular, yazarını çağrıştıracak kadar belirgindir. Çift karakteriyle Türk edebiyatında pek örneği bulunmayan Hacı Vâmık Efendi’nin tuhaf huylarıyla çevresinde oluşturduğu “deli” intibai, Abdülhak Şinasi Hisar’ın çevresinde alay, dedikodu ve espri konusu olacak birçok davranışıyla örtüşmektedir.

Okur, roman boyunca kahramanı hakkında kesin bir yargıya varamaz. Yazar ise onun şahsında insan tabiatının çelişkili birçok yönüne pencereler açar ve tezanın, yaratılışın inkâr edilemez bir realitesi olduğuna okuru ikna eder. Bu yüzden romanda soru işaretleri, tereddütler ve “acaba”lar okurun peşini bir türlü bırakmaz. Hisar’ın biyografisinde fazlasıyla dikkat çeken birtakım tuhaf huylar, psikolojik bulgular ve depresif hallerin araştırmacılara veri sunması, Hacı Vâmık Efendi de bunlara benzer saptamaların varlığıdır. Sanatkârdan esere, eserden de sanatkâra psikanalitik kuramı bağlamında bakıldığında *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanı ideal bir psikolojik laboratuvar durumundadır.

Hisar’ın hayatındaki derin ve duygusal yalnızlığın izlerini Hacı Vâmık Efendi’de görürüz. O da zamanla bir hayalet gibi yaşamaya başladığı son yıllarında toplumdan ve çevresinden tamamen soyutlanmıştır. Hisar, roman kahramanının

78 Kaplan, *a.g.e.*, s. 162.

ruhuna sirayet eden ve kişiliğini ele veren her türlü olumlu ve olumsuz huyu birebir taşımamakla birlikte psikolojisini sarsan ve kendisini cemiyetten koparan birtakım benzer huylara sahiptir ki okuyucuların yazarla eser arasında birtakım benzerlikleri yakalaması da bundan ileri gelmektedir. Hacı Vâmık Efendi, yazarın kendisi değildir. Fakat kurguyu oluştururken roman kahramanın ruhuna enjekte ettiği bazı huylar, yazarın psikolojisinden fazlasıyla haber vermektedir. Hisar'ın bütün dostlarınca bilinen ve dedikodu malzemesi hâline dönüşen obsesif huyları, mikrop takıntısı, teşrifat düşkünlüğü, çiğ meyve korkusu, aşırı temizlik ve nezaket hastalığı, psikanalitik edebiyat kuramı açısından *Çamlıca'daki Eniştemiz* romanını psikolojik saptamalara müsait bir zemine çekmektedir. M. Şekip Tunç, Asım Us, Necip Fazıl, Yaşar Nabi Nayır'ın Abdülhak Şinasi Hisar'a dair tanıklıkları, Fahim Bey gibi Hacı Vâmık Efendi'deki birtakım özelliklerin, yazarın eserinde mevcut olduğunu düşünmemizi gerektirecek bulgulara işaret etmektedir. Okuyucu için bazı psikolojik rahatsızlıkları bulunan ve roman formuna bürünen bu tuhaf tipler, müellifin şuuraltından haber verecek izleri taşımaktadır. Bütün bu veriler, Hisar'ın eserlerine psikanalitik edebiyat eleştirisi bakımından bakmayı mümkün kıldığı gibi biyografisinin de psikolojik okumalara müsait olduğunu göstermektedir.

Kaynakça

1. Kitaplar

Baban, Cihad, *Politika Galerisi: Büstler ve Portreler*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 1970.

Bonaparte, Marie, *The Life and Works of Edgar Allan Poe (A Psycho-Analytic Interpretation)*, London, Imago Publishing, 1949.

Cebeci, Oğuz, *Psikanalitik Edebiyat Kuramı*, İstanbul, İthaki Yayınları, 2004.

Freud, Sigmund, *Sanat ve Sanatçılar Üzerine*, çev. Kamuran Şipal, İstanbul, YKY, 1995.

_____, *Psikanaliz ve Uygulama*, çev. Muammer Sencer, İstanbul, Say Yayınları, 1995.

_____, *Metapsikoloji*, çev. Aziz Yardımlı, İstanbul, İdea Yayınevi, 2000.

Gerçek, Selim Nüzhet, *İstanbul'dan Ben de Geçtim*, haz. Ali Birinci-İsmail Kara, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 1997.

Hisar, Abdülhak Şinasi, *Kelime Kavgası (Edebiyata ve Romana Dair)*, haz. Tahsin Yıldırım, İstanbul, Selis Kitaplar, 2005.

- _____, *Ahmet Haşim Şiiri ve Hayatı*, İstanbul, YKY Yayınları, 2006.
- _____, *Kitaplar ve Muharrirler III (Romana Dair Bazı Hakikatler 1943-1963)*, haz. Necmettin Turinay, İstanbul, YKY, 2009.
- _____, *Çamlıca'daki Eniştemiz*, İstanbul, YKY, 2011.
- _____, *Fahim Bey ve Biz*, İstanbul, YKY, 2013.
- İleri, Selim, *Edebiyatımızda Sevdiğim Romanlar Kılavuzu*, İstanbul, Everest Yayınları, 2015.
- Kaplan, Mehmet, *Edebiyatımızın İçinden*, İstanbul, Dergâh Yayınları, 1978.
- Karabulut, Mustafa, *Edip Cansever Şiiri: Psikanalitik Bir İnceleme*, Ankara, Öncü Kitap, 2013.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Bâbîâli*, İstanbul, Büyük Doğu Yayınları, 1985.
- Nayır, Yaşar Nabi, “Önsöz: Abdülhak Şinasi Hisar Üzerine”, *Fahim Bey ve Biz* (içinde), İstanbul, Varlık Yayınları, 1966.
- Özmen, Erdoğan, *Psikanalizin Serüveni ve Çağrısı*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2003.
- Rudnytsky, Peter L., *Psikanalizi Okumak (Freud-Rank-Ferenczi-Grodeck)*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2010.
- Sarı, Ahmet, *Psikanaliz ve Edebiyat*, Erzurum, Salkımsöğüt Yayınları, 2008.
- Turinay, Necmettin, *Abdülhak Şinasi Hisar*, İstanbul, MEB, 1993.
- Uysal, Sermet Sami, *Abdülhak Şinasi Hisar (Hayatı, San'atı, Eserleri, En Seçme Parçaları ve Edebiyatçılarımızın Hakkındaki Yazıları)*, İstanbul, Sermet Matbaası, 1961.
- Yahyaoglu, Dr. Recai, *Yalnızlık Psikolojisi (Kurt Kapanından Huzur Limanına...)*, İstanbul, Nesil Yayınları, 2005.

2. Süreli Yayınlar/Ansiklopediler

- Akbal, Oktay, “Hisar Artık Yok”, *Varlık*, sayı 599, 1 Haziran 1963.
- Hisar, Abdülhak Şinasi, “Biz ve Hayat”, *Ağaç*, sayı 14, 4 Temmuz 1936.
- Nayır, Yaşar Nabi, “Abdülhak Şinasi Hisar”, *Varlık*, sayı 598, 15 Mayıs 1963.
- Tunç, Prof. M. Şekib, “Abdülhak Şinasi Hisar ve Fahim Bey”, *Cumhuriyet*, sayı 6205, 24 İkinciteşrin 1941.
- Uçman, Abdullah, “Abdülhak Şinasi Hisar”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, cilt 18, İstanbul, TDV Yayınları, 2010.

Us, Asım, “*Çamlıca'daki Eniştemiz: Abdülhak Şinasi'nin Yeni Eseri*”, *Vakit*, sayı 9631, 12 İkcinciteşrin 1944.

Yılmaz, Mustafa, “Topoğrafik Okyanuslardan Masallar: Freud, Jung, Psikanaliz ve Edebiyat”, *Toplum ve Bilim*, sayı 70, Güz 1996.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmanın her aşamasından yazar sorumludur.

Çatışma Beyanı

Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.